

Salamon Adato (1894-1954)

Demokrat Parti'nin ilk Musevi milletvekili.

İlköğrenimini Edirne'de Alyans İlkokulunda tamamladıktan sonra 1908'de girdiği [Galatasaray Lisesi](#)nden 1912'de mezun olmuştur. Daha sonra Darülfünun Hukuk Mektebine kayıt yaptırmışsa da I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla eğitimi yarıda kalmıştır. Yedek Subay Okuluna çağrılmış ve Mütarekeye kadar ihtiyat zabiti olarak çeşitli görevlerde bulunmuştur. Terhis olduktan sonra hukuk eğitimini tamamlayan Adato, 1919'da Paris'e giderek Paris Üniversitesi (Sorbonne) Hukuk Fakültesinde doktora başlamıştır. 1922'de eğitimini başarıyla tamamlayarak "hukuk doktoru" unvanını almıştır.

Türkiye'ye döndükten sonra 19 Ağustos 1922'de dâva vekilliği ruhsatnamesi almış ve 13 Mayıs 1924'te staja başlamıştır. 29 Eylül 1925'te de Baroya kabul edilmiştir. Siyasete girene kadar meslek hayatında başarılı ve tanınan bir avukat olarak isim yapmayı başarmıştır. Bu sayede de milletvekili seçilmeden önce Samet Ağaoğlu, Cihad Baban ve Celal Bayar gibi Demokrat Parti'nin önde gelen isimleri ile yakın irtibatı olmuştur. Hatta Bayar, Demokrat Parti kurulmadan önce Adato ile fikir alışverişi yapmış ve onun tavsiyelerine önem vermiştir. 21 Temmuz 1946 seçimlerinde hem düşünce ve yakınlığı hem de dostluklarıyla başından itibaren desteklediği bu partiden milletvekili adayı gösterilmiştir. Aldığı 165.866 oyla İstanbul milletvekili olan Salamon Adato, Meclise 5 Ağustos 1946 tarihinde katılmış, tutanağı ise 12 Ağustos 1946'da onaylanmıştır.

Adato'nun seçilmesinin Cumhuriyet Dönemi'nde ilk defa bir Musevi milletvekili adayının, bağımsız değil parti listesinden aday gösterilmiş olması bağlamında ayrı bir önemi vardır. O güne kadar seçilen iki Yahudi ve diğer gayrimüslim milletvekilleri, CHP'ye üye olmadıklarından parti listesinden değil bağımsız listelerden aday gösterilerek seçilmişlerdir. Dolayısıyla Adato'nun seçilme şekli azınlıkların siyasi temsil noktasında bir ilki oluştururken, onun vekilliğinin bir başka önemli yönü ise Musevi adaylarının belirlenmesinde genellikle tercihlerine göre hareket edildiği bilinen Cemaatin değil, DP İstanbul İl Başkanı Kenan Öner'in teşviklerinin etkili olmasıdır. IX. Dönem seçimleri için yine DP'nin Türkiye Yahudilerinden aday gösterdiği Salamon Adato, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde aldığı 238.390 oyla ikinci defa İstanbul milletvekili olmuş, tutanağı 5 Haziran 1950'de onaylanmıştır.

Milletvekilliği süresince Meclisin aktif isimleri arasında olan Salamon Adato, VIII. Dönemde Genel Kurulda 29'u kanun ve kanun tasarıları olmak üzere 45 konu üzerine söz alarak fikirlerini beyan etmiş, Sayıştay Komisyonu üyeliğine üç defa (12.08.1946, 11.11.1946, 5.11.1947) ve Maliye Komisyonu üyeliğine de iki defa (5.11.1948, 7.11.1949) seçilmiştir. IX. Dönemde ise Çalışma ile Anayasa komisyonlarında çalışmış, Çalışma Komisyonunun başkanlığını da yapmıştır. Bu dönemde uluslararası bir kuruluşla yapılan kira sözleşmesi hakkında yazılı sorusu ile Genel Kurulda 27'si kanun ve kanun tasarıları olmak üzere 35 konuda 53 konuşması vardır. Bir hukukçu olarak konuşmalarının büyük çoğunluğu, kanun, kanun teklifleri, tasarıları olmakla birlikte bütçeler, önergeler ve raporlarla ilgili de söz almıştır. İlk konuşmasını 26 Ağustos 1946'da CHP'den İstanbul milletvekili seçilen Kazım Karabekir, Hamdullah Suphi Tanrıöver,



Salamon Adato (1894-1954)

Cemil Cahit Toydemir, Hüseyin Cahit Yalçın'ın seçilmesine yapılan itiraz üzerine yapmış ve seçimlerde bir takım yanlı uygulamalar olduğunu bu sayede de Demokrat Parti adaylarının kazandığı 649.905 oyun, Halk Partili adaylara aktarıldığını ileri sürmüştür.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyet tehdidi, Türkiye'nin hem iç hem dış politikasındaki tutumunu belirleyen temel etken olmuş, bu çerçevede 1946 sonrası özgürleşen siyasi ortam içerisinde kurulan "Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi" ile "Türkiye Sosyalist Partisi" gibi oluşumlar Sıkıyönetim Komutanlığınca kapatılmış, kurucuları ve bazı üyeleri Sıkıyönetim Mahkemesine verilmiştir. Bu ortamda Salamon Adato hakkında da Demokrat Parti'den milletvekili seçildikten sonra "Sovyetler Birliği'ne hizmet ettiği" iddiasıyla ihbarlar ve suçlamalar yapılmıştır. İstanbul Emniyet Müdürlüğü ile İstanbul Valiliği tarafından soruşturma başlatılan ihbarlar, Adato'nun avukatlığını yaptığı Sovyet Bankasının bir propaganda şubesi olduğu ve bu yolla da Sovyet Hükümetine hizmet edeceği tahmin ve iddiaları üzerine temellendirilmiştir. Yapılan soruşturma sonucunda Salamon Adato'nun Türkiye aleyhinde faaliyette bulunduğu dair bir kayıt bulunamamış ve kişisel bir husumet nedeniyle bu ihbarların yapıldığı anlaşılmıştır. Sovyet ajanı olduğuna dair iddialar yüzünden bu süreçte Hüseyin Cahit Yalçın'la tartışmaları sürerken, Asım Us da *Vakit* gazetesinde onun milletvekili seçilmesinin uygun olmadığını savunmuştur.

Salamon Adato, verdiği beyanatlarda CHP'yi özellikle azınlıklara yönelik din ve ırk farkı gözetmek, [Varlık Vergisi](#), askerlikte silah kullandırmamak gibi uygulamalar üzerinden eleştirmiştir. Yasal düzenlemelerle Vakıflar Müdürlüğü'nün eline bırakıldığını, bununla da mütevellilerin yetkilerinin dışına çıkarak ibadethanelerdeki ruhani üyelerin alanlarına müdahalede bulunduğunu ve cemaatlere baskı yaptığını söyleyerek Yahudi toplumunun iç yönetim sorununu gündeme getirmiştir. Sosyal ve dini amaçla oluşturulan bir cemaat müessesesinin, ancak o cemaate mensup vatandaşların yaptığı bağışlarla ayakta kalabileceğini savunmuş ve hükümetten Peker döneminde başlatılan yasal düzenlemeye yönelik çalışmaların cemaatlerin ihtiyaçlarını görecek şekilde tamamlanmasını istemiştir. Konuşmasından sonra konu, Meclis komisyonlarına getirilmiş ve hazırlanan tasarı üzerinde 31 Mayıs 1949'da müzakereler yapılmıştır.

IX. Dönemde de faaliyetlerini sürdüren Salamon Adato, 14 Mayıs seçimlerinin yurt dışı kamuoyuna yansımaları hakkında DP Grubunu bilgilendirmiş, bir taraftan günlerce radyoların ve gazetelerin seçimlerle ilgili yayın yapmasından duyduğu memnuniyeti dile getirirken diğer taraftan ise Demokrat Parti aleyhinde yapılan yayınlara dikkat çekmiştir. Fransız *Rouge et le Noir* gazetesinde DP aleyhinde yapılan neşriyattan söz ederek "Acaba fesler iade edilecek mi", "Türk hanımları tekrar mestur olacak mı" gibi başlıklarla çıkan makalelerin içeriğini, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ile paylaşmış ve ondan bu tür yayınların araştırmasını istemiştir.

Salamon Adato, ömrünün sonuna kadar Demokrat Parti'ye bağlı kalmıştır. Fakat gerektiğinde kendi partisini ve hükümetini de tenkit edebilmiştir. CHP'yi azınlık hakları ile ilgili uygulamalardan ötürü eleştirirken DP iktidarı döneminde de rahatsız olduğu söylemlere aynı tepkiyi göstermiştir. Mecliste yaptığı bir konuşmada önce Türk sonra Yahudi olduğunu söylemiş ve Yahudileri küçük düşürücü ifadelerle karşı sessiz kalamayacağını "Bir Musevi vatandaşa ait olan nüfus tezkeresinde Yahudi kaydı mevcuttur... evvelâ Türküm. Fakat ondan sonra neyim? Hristiyan değilim, Yahudi'yim. Binaenaleyh Yahudi'yi tezyif eden sözü söyleyen arkadaşşıma ırkçılık bakımından değil, nezahet bakımından cevap vermek mecburiyetindeyim" diyerek belirtmiştir.

İnsan, toplum ve her türlü haklar konusunda hassas olan Adato, 1950 seçimlerinden sonra basına verdiği mülakatta, ezanın Arapça okunması meselesiyle ilgili olarak müezzinlerin İslam dininin dilinde çağrıda bulunmalarına izin vermekle, Hükümetin laikliğe karşı bir tutum takınmadığını aksine bir tezat duruma son vermeyi amaçladığını

söylemiştir. Sözlerini de “Yahudiler dualarını İbranice, Hristiyanlar Latince yapmıyorlar mı?” diyerek desteklemiştir. Düşünce özgürlüğünü savunmuş ve “Önceden aleyhte söz aldı diye başka türlü konuşamayacak mıdır? Böyle bir usulü esas ittihaz etmek sakimdir, yolsuzdur, serbesti münakaşayı ihlal etmektir” sözlerinde de vurguladığı gibi buna engel olabilecek her türlü usulün karşısında olmuştur. Adato, ayrıca toplumda sosyal statülere ve bunu meşru gösterici muamelelere de karşı çıkmıştır. Yolsuzluklarla vatandaş ve devleti dolandıranların değil de belki ihtiyaçtan dolayı küçük çaplı hırsızlık yapan bir memurun hapse atılması, toplumdan uzaklaştırılması ve görevine son verilmesi gibi uygulamaları eleştirmiştir.

Cemaatlerin mütevellilerini seçmelerine olanak sağlayan 2762 sayılı Vakıflar Kanunu’nda değişiklik yapılmasını öneren bir kanun tasarısı hazırlaması, nüfus cüzdanındaki din hanesinin iptali ile ilgili teklifte öncülük yapması ve Türk vatandaşlığını kaybetmiş kişilerin Türkiye’de her yıl altı ay ikamet etmelerine imkân sağlayan kanun teklifini Nihat Erim ve Cihat Baban’la birlikte hazırlaması, Salamon Adato’nun milletvekilliği döneminde öne çıkan faaliyetleri arasındadır. 1950’de Dublin’de yapılan Parlamentolar Arası Birliği Konferansı, 1951’de İstanbul’da gerçekleştirilmiş ve Adato burada Başkan Yardımcısı olarak Türk heyetinde görev almıştır. 1953 yılında Washington’da düzenlenen konferansta, oy birliği ile Mali Komiteye seçilmiştir.

1954 seçimlerine doğru İstanbul’da yapılan DP aday yoklamalarında gayrimüslim adaylar kazanamayınca DP Merkez Teşkilatı, Yahudileri temsilen Cemaat Başkanı Hanri Soriano’yu aday göstermeyi düşünmüştür. Yahudi Cemaatinin tercihi ise Salamon Adato olmuştur. Fakat 3 Nisan 1954 günü Salamon Adato, bir dava için gittiği Adana’dan dönerken içinde bulunduğu uçağın, kalkışından on dakika sonra Kurttepe mevkiinde havada infilak etmesi sonucunda hayatını kaybetmiştir. Kazada ölen 25 kişi arasında Türkiye Köylü Partisi Lideri Remzi Oğuz Arık da vardır. Ölenlerden altısının (M. Nuri Üstündağ, Cihangir Safyurt, Salamon Adato, Seyfettin Akman, Hayim Novara, Baha Baban) cenazeleri, 5 Nisan günü İstanbul Yeşilköy Havaalanına getirilmiştir. 13.40 gibi Yeşilköy Havaalanına inen uçaktan önce Başbakan Adnan Menderes ile çeşitli parti ve kişilere ait çelenkler, sonra da üstleri Türk bayrağı ile örtülü cenazeler indirilmiştir. Salamon Adato’nun cenazesini kızı Renata teslim almış, cenaze töreni 6 Nisan 1954 günü Galata Neve Şalom Sinagogu’nda yapılmıştır. Naaşı, Şişli’deki Abidei Hürriyet Caddesi’ndeki İtalyan Musevi Mezarlığına defnedilmiştir. Torunu Sami Hayim’in verdiği bilgiye göre II. Dünya Savaşı yıllarında Hitler’den kaçıp Viyana’dan kalkan son trenle İstanbul’a gelen ve Türkçe bilmeyen eşi Kornelya (Leyli) Adato da sevgiyle bağlı olduğu Salamon Adato’nun ölümü üzerine üç kızıyla İstanbul’da yalnız kalmaya dayanamayarak, 6 Şubat 1955’te vefat etmiştir.

Salamon Adato, Türkiye’de demokrasinin yerleşmesi için mücadele etmiştir. Aktif bir milletvekili olarak sadece cesaretle düşüncelerini dile getirmekle yetinmemiş eyleme de dönüştürmüştür. 1950 seçimleri öncesinde partisine yönelik müdahalelerle ilgili kamuoyuna yapılan açıklamaya imza koymuştur. Bazen muhalefetin takdirini kazanırken, kendi partisiyle ters düşmüş, muhalefet milletvekili iken de CHP iktidarının attığı Sendikalar ve Vakıflar kanunları gibi bazı adımlara destek vermiştir. 1951’in Ekim ayında DP’nin Merkez Haysiyet Divanına seçilmiş, Kore’den dönen yaralı gazileri ziyaret eden DP Meclis Grubu heyetinde yer almış ve Başkan Vekili olarak Parlamentolar Birliği Kongresinde Türkiye’yi temsil etmiştir.

Milletvekili seçildiğinde evli ve bir çocuk babası olan Adato, mesleğindeki başarısıyla ün kazanmış ve mensup olduğu Türkiye Yahudi Cemaatinin Mecliste en aktif temsilcisi olmuştur. Türk siyasi tarihine iz bırakan kişiliklerden birisi olan ve Türkçe, Fransızca, Almanca ve İngilizce bilen Salamon Adato’nun, *Poliçe’de Karşılık Üzerindeki Mülkiyet Hakkı* adlı doktora tezinden üretilerek Fransızca olarak Paris’te yayımlanan bir eseri bulunmaktadır.

Zehra ASLAN

KAYNAKÇA

Arşiv

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA).

Fon kodları: 490.01/162.646.2; 030.01/65.402.5.

İstanbul Milletvekili Salamon Adato Olumluk Kâğıdı (Tercüme-i Hal), TBMM, D VIII, Sicil No 1407.

İstanbul Milletvekili Salamon Adato Tercüme-i Hal Zat ve Sicil Dosyası, TBMM, D IX, Sicil No 1407.

TBMM Zabıt Ceridesi, 13 Temmuz 1950, B 22, O 3.

TBMM Zabıt Ceridesi, 16 Şubat 1948, B 43, O 1.

TBMM Zabıt Ceridesi, 20 Şubat 1947, B 47, O 1, s.320.

TBMM Zabıt Ceridesi, 26 Ağustos 1946, B 8, O 2.

TBMM Zabıt Ceridesi, 30 Kasım 1951, B 11, O 1.

DP Grubu Meclis Tutanağı, 11 Temmuz 1950.

DP Grubu Meclis Tutanağı, 20 Haziran 1950.

Sürelî Yayınlar

Akşam, 16 Ağustos 1946; 5 Nisan 1954

Cumhuriyet, 24 Ağustos 1951.

Milliyet, 4 Mayıs 1950; 20 Ocak 1951; 22 Ekim 1951; 4 Nisan 1954; 7 Şubat 1955.

Şalom, 13 Nisan 1950; 10 Mayıs 1950.

Ulus, 25 Ağustos 1946; 27 Ağustos 1946.

Vakit, 20 Ağustos 1946; 23 Ağustos 1946; 27 Ağustos 1946.

Araştırma-İnceleme Eserler

AKANDERE, Osman, "1946 Genel Seçimleri Ve Sonuçları Üzerinde İktidar Ve Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar II", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi (ATAM)**, <https://atamdergi.gov.tr/tam-metin-pdf/109/tur>, Erişim Tarihi: 13 Şubat 2023.

ASLAN, Zehra, "Türkiye Yahudilerinin siyasi temsillerinde öne çıkan bir isim: Salamon Adato (1894-1954)", **Independent Türkçe**, 2 Nisan 2020, <https://www.indyturk.com/node/156846/t%C3%BCrkiyeden-sesler/t%C3%BCrkiye-yahudilerinin-siyasi-temsillerinde-%C3%B6ne-%C3%A7%C4%B1kan-bir-isim-salamon>, Erişim Tarihi: 10.02.2023.

ASLAN, Zehra, **Demokrat Parti Döneminde Türkiye Yahudileri ve Yassıda Mağduru Yahudi Milletvekilleri**

(İsak Altabev, Yusuf Salman), Libra Kitap, İstanbul 2018.

BALİ, Rifat, **Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Devletin Örnek Yurttaşları (1950-2003)**, Kitabevi, İstanbul 2009.

ÇAKIRBAŞ, Ali, **Cumhuriyet Döneminde Gayrimüslim Milletvekilleri Ve Faaliyetleri (1923-1964)**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir 2017.

ÇUFALI, Mustafa, **TBMM VIII. Dönem (1946-1950)**, C III, TBMM Kültür ve Sanat Yay., Ankara 2012.

GÜLERYÜZ, Naim, **Toplumsal Yaşamda Türk Yahudileri**, Gözlem, 2.baskı, İstanbul 2015,s.132.

LEVİ, Avner, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler**, 1.baskı, İletişim yay., İstanbul 1996.

ÖZTÜRK, Kazım, **Türk Parlamento Tarih**, IX. Dönem, C 7, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yay., No 18.

PINTO, Bensiyon, **Anlatmazsam Olmazdı Geniş Toplumda Yahudi Olmak**, Derleyen: Tülay Gürler, 8.baskı, Doğan Kitap, 2008.

Görüşme

Salamon Adato'nun torunu Sami Hayim'den alınan 7 Ocak 2021 tarihli mail.

Metin Görseli

TBMM Albümü (1920-2010), C 2, 2.baskı, GÖKÇE OFSET Matbaacılık Limited Şirketi, Ankara 2010.

27/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/salamon-adato-1894-1954/?pdf=6019> adresinden erişilmiştir